

אדם, אבל שור שנגח שור כתוב 'או נודע' ותו לא – 'משך חכמה' משפטים כא, לו).
 (וכבר נחלקו גדולי האחרונים להלכה, האם ניתן לקבל עדות שלא בפני בעל-דין בשאר עדויות שאינן של ממון (ואפילו בדיני נפשות), כאשר אין אפשרות לקבל בפניהם – ע' שו"ת הרמ"א יב; נודע ביהודה – קמא אה"ע עב; אגרות משה אה"ע ח"א נב, ג).

דף קיג

הערות ובאורים בפשט

'זמנא וזמנא בתר זמנא' – כלומר, אין נותנים לו אותם ג' ימים יחד, אלא קובעים זמן לכל אחד ואחד בפני עצמו. ומתרין בו בכל פעם. (הרשב"א)

'לא יהיבנא זמנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי' – רש"י כתב, משום שעסוקין בקציר ובבציר (וכדרך שבקש רבא מן התלמידים לא להראות לפניו בימי ניסן ותשרי, כדי שיעשו לפרנסת כל השנה – ברכות לה:). וכן פרשו כמה ראשונים (ע' שטמ"ק ועוד).

ואולם הרמב"ם (סנהדרין כה, ט) פרש, מפני שטרודין במועדות. (ולשני הפירושים, קובעין זמן בסיון, שאין בו טרדת מלאכה ואין בו אלא יום אחד יום-טוב. ע' פרישה וסמ"ע חו"מ ה סק"ה. ויש חולקין – ע' ברכי יוסף שם.)
 ויש נפקותא בין הפירושים, האם מזמינים לדין בחול המועד, שאין טרודים במלאכה אך טרודים בעניני החג – כן מבואר בחדושי הריטב"א ריש מועד-קטן.
 וע"ע שו"ת שבות יעקב – קלט, על קביעת זמן לדין לחתן).

'לא יהיבין זמנא לא לבני כלה בכלה ולא לבני ריגלא בריגלא...' – כיוצא בזה כתב הרמ"א (חו"מ ה, ב מהמרדכי): 'ויש אומרים דאין לקבול בבית הכנסת בניסן ולא בימים נוראים אפילו על בני כפרים שבאו למנין, אלא קבעין להו זמנא אחר הרגל. ואם יש דחיה ורמאות – דנין לאלתר.'

'אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאין' – מדברי התוספות מבואר, שלדעת הסוברים סתם גזילה אין בה יאוש בעלים – הרי אסור מן הדין ליטול אותן מעות, לפי שאינם שייכים למוכס (אלא כיון שאין ודאות שהם גזל, לכן מותר לקחת עודף המגיע לו, כמבואר בגמרא).
 והרשב"א כתב, כיון שאין הפרוטות מסויימים, הרי הבעלים מתייאשים מאותן מטבעות אע"פ שאינם מתייאשים מן התשלומין, ולכן מן הדין אין איסור ליטול אותם, אלא להרחקה ולמגדר מילתא אסרו לכתחילה לקנות מן המוכסין והגזלנים. (וכ"כ התוס' למ"ד סתם גזילה יאוש בעלים).
 (וע' במובא ביוס"ד – קדושין נב (חוברת יא) על אודות חיוב השבה בגזלת מטבע מסוים. ולכאורה כבר נפתח כאן הדבר בראשונים).

(ע"ב) 'בזמן שהן מסורים בידך' – פירוש, בעת מלחמה, שהוא התר מיוחד, ולא בסתמא. (זכר יצחק ח"א יב)

ציונים וראשי פרקים, לעיון

על דינא דמלכותא דינא – ע"ע במובא בגטין י (חוברת ו).
ועל גדר התר 'הפקעת הלוואתו' – ע' במובא בנדריים כח (גליון נא) ובקדושין סב (חוברת יב) – מהאחרונים. (וכ"כ בחדושי הגרנ"ט ('השלם' מב) והביא דוגמאות לכגון זה. וע"ע אילת השחר – שבועות לד.).
ועל מחלוקת הראשונים בגדרו ומהותו של קנין עבד עברי לגוי, בבאור 'גופו קנוי' – ע' במצויין בגטין לה (חוברת ח).

גזל עכו"ם וחיוב השבה – להלכה נפסק שגזל עכו"ם – אסור. (רמב"ם ריש הלכות גזילה; תשו"ע חו"מ ר"ס שמח).

הרבה פוסקים כתבו שהוא איסור דאורייתא (מהרש"ל, ש"ך חו"מ שמח, ב ועוד פוסקים – אה"ע כח, א). אך יש שכתבו בדעת הרמב"ם שאינו אלא מדרבנן (בדליכא חילול השם, כמובן). (ער"ן סנהדרין נו. וכס"מ הל' גזילה א, ב. וצ"ע מי גרע מגניבת דעת שאסורה, וכן להטעותו הלא דרשו מ'חשב עם קונהו' וכמו שהאר"ך הרמב"ם בפיה"מ (כלים יב, ז), ומשמע מדבריו דמדאורייתא הוא. וכן ממש"כ הרמב"ם (גזילה יא, ג) לימוד מקרא דאבידתו מותרת. ושמא כל דבריהם בנוגע ללאו ד'לא תגזול' אך אסור מצד 'חשב', ודוק בלשונם. וצ"ב. וע"ע במש"כ בב"מ פז – חוברת כו ובכורות יג: – חוברת עט).

ואמנם, כתבו הפוסקים, שאף שגזלו אסור, מצות 'השיב את הגזלה' לא נאמרה אלא בגזלת ישראל. ומזה העלה ב'נתיבות המשפט' (שמח, א. וכיו"ב כתב מהר"ם חביב – הובא ב'שער המלך', גולה א) שאף על פי שעבר איסור בגזילתו, אינו חייב להחזיר מה שגזל (אלא מפני חילול השם). ובכך באר את דברי הרמ"א (אה"ע כח. שתמהו הפוסקים) שהמקדש בגזלה שגזל מעכו"ם – מקודשת.

וכמה פוסקים תמהו, וגם חלקו, על דין זה (זכר יצחק ח"א יב יג; שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א פב, וכבר כתב כן במנ"ח – קל. וכן הוכיח בשעה"מ שחייב להחזיר מדאורייתא), שאף שמצות 'השיב' אין שם, אינו קונה את הגזלה והרי כל רגע ורגע הוא מחזיק חפץ שאינו שלו וכגזלו מחדש בכל עת, וכשם שבני נח אסורין בגזל ובודאי מחויבין להשיבו, אע"פ שלא נאמר אצלם מצות 'השיב', כמו כן ישראל מגוי הריהו באותו האיסור.

(ופרש בזכר"י שם את פסק הרמ"א שמקודשת, לפי שפסק לחוש באיסור אשת איש לשיטה שגזל עכו"ם מותר, אך לענין דיני ממונות – מחויב אף בהשבה).
ויש מי שכתב שחייב להחזיר דמים ולא את גוף החפץ (המקנה, הל' קדושין כח, א).

(גם למאן דאמר 'גזל עכו"ם' – מותר, אין איסור למנוע ישראל מלגזול לנכרי, ואין זה כמנוע רווח מישראל, שאין רווח זה רווח של ישוב העולם, וכמו שגיננו חכמים (בסנהדרין כד): משחק בקוביא. וכן המנוע חבירו מלזכות בקוביא, אפילו כשאין שם 'אסמכתא' אפשר שאין איסור בדבר – חזון איש י, א).

הפקעת הלוואתו – הרמ"א (חו"מ שמח, ב) כתב שמוותרת, כמבואר בסוגיא, (ובש"ך שם הביא ממהרש"ל שאינו מותר אלא בכגון מכס או חוב, אבל דרך מקח – אסור). וכן פסק בשו"ע (שס"ו) לענין הברחת מכס (כשאין חילול השם, ובדליכא 'דינא דמלכותא'), שאינה אלא כהפקעת הלוואתו שמוותרת. ואולם הרמב"ם לא הביא התר הפקעת הלוואה. וכתבו כמה אחרונים שלשיטתו אין חילוק בין גזל להפקעת הלוואה, ובארו מקור שיטתו. (ע' חו"מ ב"ק י, ה שלשיטת הרמב"ם, זה שאמר ר' עקיבא: 'אין באין עליו

בעקיפין מפני חילול השם' – היינו, שחכמים קבעו הדין כן. וע"ע בזכר יצחק ח"א יב; יג; עו, ב, ותמה על המהרש"ל בסוגיא).

אבידתו – פסק הרמב"ם (גזילה ואבידה יא, ג): 'אבידת עכו"ם מותרת, והמחזירה הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק יד רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם, כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה – הרי זה משובח.

ובמקום שיש חילול השם – אבידתו אסורה וחייב להחזירה'. עכ"ל הרמב"ם ז"ל. (וע"ע באר הגולה – רסו; שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קנ, א).

התר זה, שנלמד כאן מ'ומצאתה', שאף כשהגיע לידו אינו חייב להחזירה לו, התר מיוחד הוא לישראל, אבל עכו"ם אחר אסור לקחתה, וגזל הוא בידו. שאף שהותר לישראל, כל עוד לא זכה בה עדיין היא של בעליה. (זכר יצחק עת, ג. הייק כן מלשון הרמב"ם).

ואף לאחר שהגביה הישראל, נראה שנחלקו האחרונים אם נעשית קנויה לו – ע' ש"ך יו"ד קמו, א בשם הב"ח דלא קנה (בדלא נתייאש). ובגליון מהרש"א שם הקשה מהתוס' בכתובות, שמשמע שקנה. וכן נראין דברי החזון איש (ב"ק י, ד) שנעשית שלו. וכן הוכיח הגרשש"ק ב'שערי ישר' (ד, ח בד"ה והנה יש לעיין).

(ביותר יש להסתפק לדעת היראים (מובא במג"א תרלו), שאפילו למ"ד גזילו מותר אינה נעשית שלו, כיצד הדין באבידה. שהרי לפי ההגדרה דלעיל, איננה הפקר אלא שיש בה התר לקיחה לישראל.

ובאגרות משה (ח"מ ח"א פב) נקט בפשטות שאף לה'יראים' נעשית שלו. וצ"ב מדברי הב"ח הנ"ל.

ויש עוד לעיין אף אם ננקוט שנעשית שלו, אם לאחר מכן יבוא בעל האבדה ויקחנו, שאפשר שאין זה גזלן. כן שמעתי לצדד מהגרש"ז אויערבך שליט"א (בשיעור הישיבה, שבט תשל"ט) לענין גזלו, שלמ"ד מותר, אף לחולקים על ה'יראים', אפשר שאם חטפו הגוי – אינו גזל בידו).

עוד על ענין גזל הגוי – ע' בנספחים שבסוף החוברת.

'ישראל וכנעני אנס שבאו לדין, אם אתה יכול לזכהו בדיני ישראל – זכהו ואמור לו כך דיננו, בדיני כנענים – זכהו ואמור לו כך דינכם' –

הנה לקט ועוללות של כללים ועקרונות, העולים מתוך דברי החזון איש (ב"ק י):

מצד עיקר הדין, ישראל ועכו"ם הבאים לדין, אין לחייב את העכו"ם אלא בכפוף לדיניהם. וכך אכן הדין בגר תושב (כפי שכתב הרמב"ם – מלכים י, יב – 'יראה לי...') – לעולם דנים אותו לפי דיניהם. ואולם, משום קנס, שאין מקיימין ז' מצוות (כדלעיל לח.) קנסום לתת זכות לישראל, שאם לפי דיני ישראל הדין עמו, יש לו הזכות לדון עם העכו"ם עפ"י דיני ישראל. וזה, כאמור, אינו בגר תושב.

(אלא שכתב להסתפק (לכל אורך הסימן וכן בסי' יז סק"ב. ולא קבע מסמרות בדבר). לאחר שקנסו לדון לפי דיננו, האם זה רק כאשר באים לבית-דין ישראל, שאז יש רשות לב"ד לחייב את העכו"ם כפי דיני ישראל, אבל אין זו חובה על העכו"ם, או שמא נקבע בשורש הדין כן, שכך דינו, ואם אינו משלם הרי זה בכלל גזל. אחת הנפקות בשאלה זו, מה דינו אם נתגייר לאחר מכן).

יוצאים מן הכלל הוזה:

א. כל דינים שלהם, שאינם לפי יושר בני אדם וטוב ההנהגה, שאז אינו אלא מנהג גזילה ולא 'דין'.
 ב. דינים שמפורש עליהם בתורה מה דינו של הנכרי בהם. (כגון שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם וכו'. וכן דיני 'שומרי' שנתמעטו בהם העכו"ם).

ג. כאשר קיים 'דינא דמלכותא', אין אומרים 'זכהו בדיננו' כנגד אותו דין (ואפשר שאף בדברים המפורשים בדיננו, כגון נגח תורא דידן לתורא דידיה או להפך). (כמוכן, הכל בהתאם לתנאים ולדינים שנאמרו בדינא דמלכותא דינא').

כאמור לעיל, זה שדנים אותו כדיניהם, זהו מן הדין ולא משום קנס. ונראה שאין זה בגדר זכות והתר בלבד שיש לישראל לדונם כן, אלא כך עיקר דינו שלו, כפי משפטיהם. ולכן, ישראל שמכר קרקע לנכרי, ועשה קנין שטר או כסף המועיל בדיננו, אך כדיניהם לא נקנה אלא בכתיבת ספרי הטב"ו – לא נפקע הקרקע מבעלות הישראל (לענין מצוות התלויות בארץ וכדומה) בלא טב"ו.

ונראה, שזה שכתב הרמב"ם שגר תושב דנים כדיניהם, אין הדברים אמורים רק על עקרונות הדין (כגון: התר פתיחת חלון לחצר חבירו, בדיניהם), אלא גם לענין דיני בירור והוכחות, כגון שיועיל עד אחד. (וכן לענין שאר עכו"ם, שדנים אותם כדיניהם וכדיננו לחייב, בין לענין עיקרי הדין בין לענין בירור הדברים).

ויש להסתפק אם דברי הרמב"ם ב'גר תושב' אמורים גם להוציא מישראל בדבר שלפי דיננו אין מוציאין, או רק לפטור את הגר-תושב על סמך דיניהם. וצריך עיון. אך נראה, שלענין בירור והוכחה, לעולם אין מוציאין מישראל אלא בראיה שמועילה בדיני ישראל, אף לפי אותו צד שמוציאים ממון ישראל מגר תושב לפי דיניהם. (ע"ע במובא לעיל בדף טו).

דיני גר תושב:

הפקעת הלוואתו – אסורה; וכן אונאתו; חייבין להחיותו; מותר ליתן לו מתנה; מותר להשיבו בארץ ישראל; מכרו לו קרקע בא"י – אין עוברין משום 'לא תחנם'.
– כל אלו הדינים, בגר תושב שקיבל בפני בית דין. ואם לא קיבל, והוא נוהר בשבע מצוות בני נח – דעת הראב"ד שמותר להניחו יושב בארץ, ומשמע שאין בו משום 'לא תחנם', הן לענין מתנת חנם הן לענין חניה בקרקע. אבל אין מצווין להחיותו.
גר תושב שעבר במקרה על אחת מז' מצוות – נראה שלא איבד זכות גר תושב, אבל אם פקר לגמרי, נראה שאיבד זכות גר תושב.
בניו הקטנים של גר תושב – נראה שדינם כגר תושב וחייבין להחיותם.
קטני בני נח – נראה שדינם כבן נח השומר ז' מצוות, אע"פ שאין אביהם שומר ז' מצוות.
עד כאן המסקנות העולות מתוך דברי החזו"א. ויהי רצון שלא נכשל בדבר הלכה.

דף קיד

הערות ובאורים בפשט

'לא יקוץ את סוכו על מנת ליתן את הדמים' – 'סוכה' (או 'סוך'. קרוב ל'סכך') הוא ענף גדול. ובמקרא הוא בשי"ן; 'סוכה' (שופטים ט).

קפד. באלו מקרים ניתן לקבל עדות שלא בפני בעל-דין? (קיב):

כגון שהוא חולה מסוכן, או העדים, או שהעדים מבקשים לילך למדינת הים ושלחו לקרוא לבעל-דין ולא בא. וכן כשמסרב לבוא ושלחו מבית דין הגדול 'דיסקא' לכופו בב"ד זה. וכן הסיקו שלקיום שטרות אין צריך קבלת עדות בפני בע"ד. (ורש"י כתב שהעדים מבקשין לילך. ותוס' כתבו שבכל אופן מקיימים שלא בפניו).

קפה. אדם שמסרב לבוא לבית דין לדון, או שאמר שיבוא ולא בא – כיצד נוהגים עמו? (קיב):

אם אומר 'איני בא' כותבין 'אדרכתא' (שטר טירפה לרדת לנכסיו) על קרקעותיו, אך קודם לכן מודיעים לו אם הוא במקום קרוב, (וממתינים כשלושה ימים).
ואם אמר שיבוא ואינו בא, מחכים לו בה"ב (ואם הוא נמצא בעיר ואינו עסוק – אין ממתינים לו בה"ב, כמ"ש להלן גבי איתתא), ואם לא בא כותבים שטר שמתא על שאינו פורע את חובו, ולאחר תשעים יום (-נתנית זמן להשיג כסף לפרעון, בהלוואה או מכירת נכסים) כותבין שטר 'אדרכתא' כנ"ל. ובפקדון אין ממתינים תשעים יום.

קפו. א. אדם שכתבו עליו 'פתיחא' (=שטר שמתא) על שלא בא לדין או על אי ציות פסק-דין – האם קורעים אותו שטר משעה שמצהיר שחוזר בו, או משעה שיחזור בו בפועל?

ב. באלו זמנים אין קובעים זמן לקרוא לדון, והאם באותם זמנים שולחים לקרוא לו לזמן אחר? (קיג).

א. זה שלא בא לדין, אין קורעין לו שטר 'פתיחא' עד שיבוא לב"ד. וזה שלא פרע חובו – משעה שיאמר שהוא פורע (כי שמא אין לו מעות מזוניה וכבר מחזר וטורח אחריהם).
ב. בימי ניסן ותשרי אין קובעים זמן, אך שולחים באותם הימים להזמין לזמן אחר. ובערבי שבתות וימים טובים אף אין מזמינים לתאריך אחר, שטרוד הוא. (וכמו"כ אין מזמינים לדון בכלה וברגלא). וכל זה כשאין רמאות.

קפז. א. מאלו מוכסין אסור להעלים מהם מכס ומאלו מותר?

ב. מה דין גזל עכו"ם; הפקעת הלוואתו; אבידתו; טעותו? (קיג)

א. מוכס העומד מאת המלך ויש לו קצבה, שאינו נוטל כאוות נפשו – אסור להעלים ממנו, דדינא דמלכותא – דינא. ואם לאו – מותר. (בדליכא חילול השם – רד"ה במוכס שהוא כנעני).
ב. גזל עכו"ם ('וה"ה גניבה. תוס') – אסור (ובמק"א יש תנאים דפליגי – ע' ב"מ קיא: והלכה שאסור).
ורב יוסף חילק בין כנעני לגר תושב, ואביי הקשה עליו, וחילק רבא בין גזילה שאסור להפקעת הלוואתו שמוותרת. אבידתו וטעותו – מותרין, כשאין חילול השם בדבר.

קפח. מי שידוע עדות לגוי בדין שבינו לבין ישראל חברו, באלו אופנים אין משמתין אותו אם מוסר עדותו לפני ערכאותיהם? (קיג: קיד).

אם יש עמו עד נוסף. שהרי יש כאן שני עדים שחייב לו. ואף בעד אחד בערכאות של 'בי דוואר' (-שלטון) – ששם אין מוציין ממון על פי עד אחד אלא מחייבים שבועה כדין תורה. וכן הסתפקו באדם חשוב שאינו יכול להשתמש מלהעיד.

קפט. א. מוכס או לסטם שנטלו מאדם חפץ ונתנו לו אחר – האם הוא שלו, או צריך להשיבו לבעליו?

ב. האם מועיל יאוש בגזילה, והאם בסתם גזילה יש יאוש? (קיד).

א. לפירש"י תלוי הדבר במחלוקת בין המשנה לברייתא אחת המובאת בגמרא. ותלוי בשאלת יאוש (וש"ר) – האם קונה.
ב. נחלקו תנאים אם סתם גזילה יאוש בעלים. ולרבה המחלוקת קיימת גם כשמענהו שהתייאש במפורש, האם באמת מתייאש מלבו או לא. (וכל זה בלסטים ישראל, אבל לסטים עכו"ם, אפשר שאף בסתם אינו מתייאש. ערש"י במשנה).